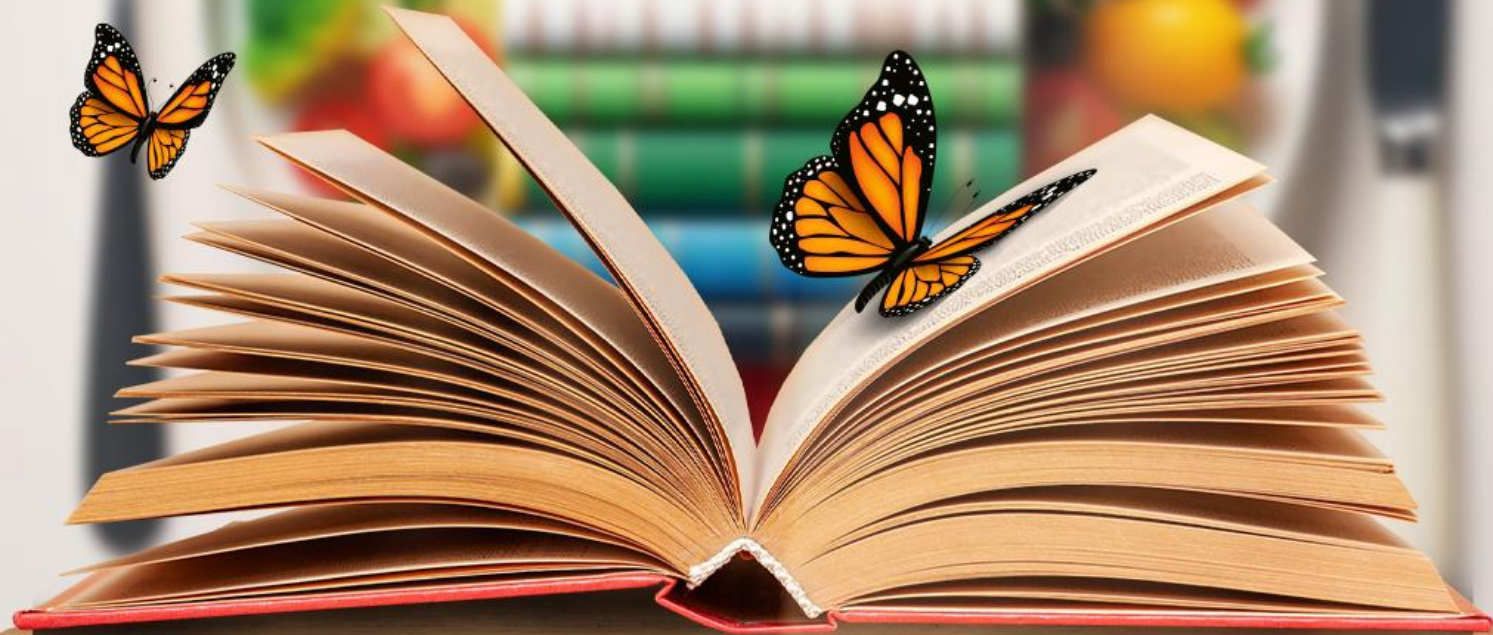

کتابچه

یک بشقاب خواندنی

دفتر اول: ظرفیت های تربیتی قالب های ادبی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

یک بشقاب خواندنی

دفتر اول _ ظرفیت های تربیتی قالب های ادبی

- هم زمانی دو اتفاق مهم، همیشه اتفاقی نیست، شاید پُلی باشد برای گره زدن آن دو اتفاق. آبان با هفته نوجوان شروع می‌شود و با هفته کتاب خوانی به پایان می‌رسد. من این تقارن و هم زمانی را اتفاقی نمی‌بینم؛ چه اینکه کتاب را بدون تعارف مسیری لذت بخش و مؤثر برای شکل گیری شاکله هویتی نوجوان امروز می‌دانم. خواهش می‌کنم زود مرا قضاوت نکنید! نوجوان امروزی را کم نمی‌شناسم. ساعت‌ها با این عزیزان دل گفت و گو کرده‌ام، بازی رایانه‌ای داشتیم، اردو و دوره‌می داشتیم. با تمام جذابیت‌های موسیقی‌ها و فیلم‌های امروز فضای مجازی، باز هم گمشده نوجوانان را رفیقی می‌دانم که همیشه می‌تواند همراه وفادار آن‌ها باشد. رفیقی به نام «کتاب».
- نوشتار زیر پیش نویسی است در جهت پیشنهادهاتی که به مدیران و معلم‌ها و طلبه‌های مستقر در مدرسه و معاونین پرورشی و فعالین کانون‌ها کمک می‌کند تا ترویج کتاب خوانی را جدی بگیرند.
- به امید تربیت فرماندهانی لایق برای گام دوم انقلاب اسلامی؛ گام زمینه سازی ظهور مولایمان صاحب الزمان عجل الله تعالی فرجه الکریم..

محسن بختیاری

معاون طرح و برنامه سازمان مدارس صدرا

آبان ۱۴۰۲

چرا کتابخوانی؟

- «کتاب خوانی» اگر هیچ اثر تربیتی جز انس و لذت بچه ها با کتاب نداشته باشد، باز هم جزو مهمترین و اساسی ترین مسیرهای تربیت است. به بیانی دیگر خود کتاب خواندن و انس بچه ها با کتاب برای ما موضوعیت دارد.
  - همه ی مصادیقی که در ادامه این مقاله خواهد آمد، ظرفیت های تربیتی ویژه ای دارند. اما برخی ظرفیت ها بین تمامی این مصادیق مشترک است:
۱. بچه ها از کتاب چیز یاد می گیرند، همان طور که از همراهی دوستان و هم سالان خود صاحب فرهنگ ها و رفتارهای رنگارنگ می شوند. به بیان دیگر یکی از مهمترین اثرات کتاب، «آگاهی افزایی» است.
  ۲. کتاب، یکی از محور های اصلی و یکی از اساسی ترین رسانه ها، برای «تفکر زایی» است.
  ۳. کتاب، دنیای انسان ها را بزرگتر می کند و فضاهای جدیدی را برای آنها ایجاد می کند.
  ۴. کتاب خوانی به انسان کمک می کند مردم و جامعه را بهتر بشناسیم. درک کنیم مردم چگونه فکر می کنند، چه چیزهایی را دوست دارند و مسئله هایشان چیست.
  ۵. کتاب خوان و در درجه بعدی نویسنده، یاد می گیرد به زبان مردم (لسان قوم) با آنها سخن بگوید.
  ۶. ارتباط با کتاب، طبع انسان را لطیف می کند و این خود مقدمه ایست تا فهم انسان نیز، سلیم شود.
  ۷. بچه های کتاب خوان، اعتماد به نفس و شخصیت بیشتری دارند. برای گمشده های ذهن و رفتار خود، مشاور و دوست امینی به نام کتاب دارند.
  ۸. مربی می تواند با دقت در نوع انتخاب بچه ها در کتاب خانه، تیپ شخصیتی، نوع نگرش، علایق و احساسات بچه ها را رصد کند.
  ۹. اگر با کتاب در مخاطب اثری ایجاد شود، این اثر به مراتب «ماندگارتر» از اثری است که فیلم و وبلاگ و غیره در انسان ایجاد می کند.

۱۰. برای اینکه بچه ها کتاب خوان شوند، باید از کتاب خواندن لذت ببرند. صرفاً با توصیه ها و سفارشات نمی توان بچه ها را به این مسیر رهنمون کرد.

۱۱. برای کتاب خوان شدن بچه ها نیازمند یک فرایند تربیتی منسجم و یکپارچه هستیم. فرآیندی که در آن خانه، مدرسه و فضای دوستی و اوقات فراغت بچه ها همه بوی کتاب و کتاب خوانی بدهد. پدر و مادری که خود کتاب نمی خوانند، نباید انتظار داشته باشند فرزندی علاقه مند به کتاب داشته باشند. لذا گروه های فرهنگ ساز به همان اندازه که برای کتاب خوان شدن فرزندان تلاش می کنند، باید برای گسترش فرهنگ کتاب خوانی والدین همت داشته باشند.

۱۲. برای ترویج این فرهنگ، باید کتاب خوانی را تبدیل به مجموعه ای فعالیت متناسب با سن مخاطب بکنیم. بازی ها و سرود های همراه با کتاب، فعالیت های قبل و بعد از کتاب، اجرای نمایش و تئاتر متناسب با متن کتاب، و ... از جمله این فعالیت هاست.

ظرفیت های تربیتی قالب های ادبی

- کتاب های مختلف، در قالب های متنوع اثرات و ظرفیت های تربیتی متفاوتی دارند.
- برای بررسی این ظرفیت ها می بایست قالب های پر کاربرد ادبی را واکاوی کرد.
- در این بخش تک تک قالب های پر کاربرد را بررسی می کنیم و ظرفیت های هر قالب ذیل آن بیان می شود:

قالب داستان بلند

الف. تعریف:

واژه داستان مرکب از دو بخش «دا» و «ستان» است که «دا» از ریشه هندو اروپایی به معنای آفریدن و ساختن و بخش «ستان» پسوند مکان و زمان است، بدین رو داستان؛ «جا» و «گاه» آفریدن است. (واژه **story** در انگلیسی برگرفته از **histoire** و **history** به معنای تاریخ است).

ب. ویژگی ها:

جذابیت بالا ✓

تخیلی بودن (قوه تخیل انسان را به کار می اندازد) ✓

پرداخت و بررسی ریز و جزئی یک حقیقت (در داستان و قصه ما مفاهیم کلی ذهنی را به داستانی در بیرون از ذهن تبدیل می کنیم) ✓

تعلیق و کشش داستان (در یک داستان خوب از همان ابتدا پایان کار و نقش هر کدام از شخصیت ها مشخص نیست بلکه در اثناء داستان تصویر قصه شفاف و شفاف تر می شود) ✓

ج. ظرفیت های تربیتی:

❖ بخش کتابخوانی:

۱. قالبی جذاب برای همه سلیقه ها، جهت لذت بردن از کتاب خوانی
۲. انتقال غیر مستقیم مفاهیم تربیتی و دینی
۳. تاثیر رفتاری و تربیتی در مخاطب با توجه به ارتباطی که با شخصیت های داستان برقرار می کند. (ترسیم یک الگوی رفتاری در داستان)

❖ بخش نویسندگی:

۱. با توجه به پردازش های ذهنی و خلاقیت هایی که در «داستان نویسی» وجود دارد، این مصداق یکی از بهترین مصادیق در رشد خلاقیت نویسندگی کار آموزان است.
۲. آموزش ارائه غیرمستقیم مفاهیم به نویسندگان. در یک فرایند آموزشی نویسندگان نوجوان مهارت القاء غیر مستقیم مفاهیم و معارف را در قالب داستان کسب می کنند.

الف. تعریف:

به آثاری که در آن ها تأکید بر حوادث خارق العاده بیشتر از تحول و پرورش آدم ها و شخصیت هاست، قصه می گویند.

ب. ویژگی ها:

قصه ها را **حوادث** به وجود می آورند و در واقع رکن اساسی و بنیادی آن را تشکیل می دهند، بی آنکه در گسترش بازسازی آدمهای آن نقشی داشته باشند (شخصیتها و قهرمانان در قصه کمتر دگرگونی می یابند و بیشتر دستخوش حوادث و ماجراهای گوناگون واقع می شوند)

نکات:

- ✓ قصه ها شکلی ساده و ابتدایی دارند و ساختار نقلی و روایتی، زبان آنها اغلب نزدیک به گفتار و محاوره عامه مردم و پر از آثار اصطلاحها و لغات و ضرب المثل های عامیانه است.
- ✓ هدف قصه ها، به ظاهر خلق قهرمان و ایجاد کشش و بیدار کردن حس کنجکاوی و سرگرم کردن خواننده یا شنونده است و لذت بخشیدن و مشغول کردن، اما در حقیقت درونمایه و زیربنای فکری و اجتماعی قصه ها **ترویج و اشاعه اصول انسانی** و برادری و برابری و عدالت اجتماعی است.
- ✓ شخصیتهای موجود در قصه ها، غالباً **مظهر آرمانها، خوشی ها و ناخوشی های** مردمی هستند که قصه نویس خود به عنوان سخنگوی آن مردم، در خلال رفتار و گفتار آنان، با زبانی ساده و جذاب و سرگرم کننده به شرح آن احساسات و عواطف می پردازد و خصال نیک و فضایل اخلاقی ایشان را بیان می کند.
- ✓ از مشخصات اصلی قصه، **مطلق گویی** به سوی **خوبی** یا **بدی** و ارائه تیپ های محبوب یا منفور است.
- ✓ **اعجاب انگیزی** رویدادها و **کهنگی** موضوعات دیگر ویژگی قصه هاست. (در قصه، وقایع اتفاقی و تصادفی بر واقعیت ها غلبه دارد البته قصه های کهن و قدیمی تر، بیشتر ناظر بر حقایق و مظاهر زندگی اند تا قصه های متأخرتر که اغلب به خیال پردازی های نامعقول و منحط روی آورده اند و از موازین عقلی و حسی دور شده اند).

✓ در قصه، طرح و نقشه رویدادها بر روابط علت و معلول و انسجام و وحدت کلی و تحلیل ویژگیهای ذهنی و روانی و فضای معنوی و محیط اجتماعی قهرمانان استوار نیست و از این جهت با داستان تفاوت دارد.

✓ در قصه کم تر به فضا و محیط معنوی و اجتماعی و خصوصیت ذهنی و روانی و دنیای تأثیرات درونی شخصیت ها توجه می شود، در حقیقت در قصه ها قهرمان وجود دارد و در داستان ها، شخصیت اصلی.

ج. ظرفیت های تربیتی:

❖ بخش کتابخوانی:

۱. سادگی و راحت فهم بودن قصه، زمینه لذت بردن مخاطب از آن را فراهم می کند.

۲. بسیاری از آداب و رسوم های زیبای قدیم را در این قالب می توان به مخاطبین ارائه داد.

۳. با قصه می توان ارتباط محسوسی بین دنیای امروز و دیروز جامعه خود برقرار کنیم؛ مخصوصا داستان هایی که یک حادثه را در دو دوره امروز و دیروز به نمایش می کشند.

۴. تقویت حس آرمان گرایی و فکر کردن به کارها و حوادث بزرگ و در ظاهر دست نیافتنی.

❖ بخش نویسندگی:

۱. آموزش ساده نویسی و بیان ساده آنچه در ذهن است.

۲. با توجه به اینکه «قصه نویس» باید حوادث ساده پیرامون خود را با نگاهی تمثیلی و آرمانی بیان کند، دقت و ژرف نگری نویسنده به حوادث ساده پیرامون خود بیشتر می شود.

نوجوانان به دلیل نزدیک بودن سنشان به دوران کودکی، انس بیشتری با قالب قصه دارند؛ لذا دست به قلم شدن در این فضا برایشان راحت تر و دست یافتنی تر است.

داستان کوتاه اثری است کوتاه که در آن نویسنده به یاری یک طرح منظم شخصیتی اصلی را در یک واقعه اصلی نشان می‌دهد، و این اثر بر روی هم تأثیر واحدی را القا می‌کند

ب. ویژگی‌ها:

- ✓ شخصیت در داستان کوتاه فقط خود را نشان می‌دهد و کمتر گسترش و تحول می‌یابد.
- ✓ در داستان کوتاه تعداد شخصیتها محدود است. فضای کافی برای تجزیه و تحلیل‌های مفصل و پرداختن به امور جزئی در تکامل شخصیتها وجود ندارد؛ لذا حادثه اصلی به نحوی انتخاب می‌شود که هر چه بیشتر شخصیت قهرمان را تبیین کند و حوادث فرعی باید همه در جهت کمک به این وضع باشند.
- ✓ این قالب در ایران گذشته، سابقه ندارد و اولین داستان کوتاه ایرانی «یکی بود یکی نبود» جمال زاده است که در سال ۱۳۰۰ منتشر شد.

ج. ظرفیت های تربیتی:

❖ بخش کتابخوانی:

۱. کوتاهی این قالب موجب حوصله بیشتر مخاطبین برای به خواندن آن می‌شود.
۲. برخی مخاطبین علاقه ای به ادبیات کهن ما ندارند و در نقطه مقابل داستان های کوتاه امروزی را بیشتر می‌پسندند. تشویق به مطالعه داستان های کوتاه، دریچه علاقه مندی این گروه به کتابخوانی است.

❖ بخش نویسندگی:

۱. محدودیت تعداد شخصیت ها و حوادث داستان کوتاه، بستر تمرکز بیشتر نویسندگان جوان را فراهم می‌کند.
۲. ثمره کار داستان کوتاه خیلی زود به چشم می‌آید و نقد و بررسی آن نیز ساده تر از داستان بلند و رمان است.

الف. تعریف:

داستانک شیوه ای از داستان نویسی است که تمام مؤلفه های داستان و داستان کوتاه (طرح، شخصیت، هدف و...) را داراست و در عین حال بسیار کوتاه تر از یک داستان کوتاه است.

ب. ویژگی ها:

- ✓ بارز ترین ویژگی یک داستانک کوتاهی آن است. در بیشتر موارد داستانک چند جمله بیشتر نیست (و نه چند ده جمله)
- ✓ داستانک شخصیت (کاراکتر) دارد و این شخصیت ها در همین فضای کم پردازش می شوند.
- ✓ داستانک زاویه ی دید دارد، مانند داستان به شیوه های گوناگون روایت می شود.
- ✓ داستانک پاسخ مناسبی به مخاطب روزگار صنعتی و ماشینی است. مخاطبی که دیگر مانند گذشته فرصت و حوصله ای برای خواندن رمان یا داستان را ندارد.
- ✓ قبل از این که حوصله ی کم حوصله ترین خواننده سر برود، باید داستانک منظور خود را رسانده باشد.
- ✓ بیشتر داستانک ها ویژگی پایانی غافلگیر کننده دارند. شاید این غافلگیری در رویارویی با روزمره گی زندگی ماشینی است. و برای وارد ساختن ضربه ای به خواننده است تا به خودش بیاید.
- ✓ کوتاهی داستانک دلیل بر سادگی آن نیست. بلکه در بیشتر موارد داستانی کوتاه، چندین برابر اندازه ی خود خواننده را به فکر و می دارد.

ج. ظرفیت های تربیتی:

❖ بخش کتابخوانی

۱. با توجه به حوصله کم برخی خواننده ها این مصداق می تواند مکمل مصداق «داستان و قصه» باشد. یعنی برای خواندگانی که حوصله خواندن رمان و داستان های بلند را ندارند این قالب توصیه می شود.
۲. کوتاه بودن این مصداق موجب می شود اگر مخاطب از آن تاثیر پذیرفت، یادآوری و ذکر آن برای دیگران و خودش راحت تر باشد.
۳. در یک داستانک فقط قطعه کوتاه و گذرایی از زندگی شخصیت نمایش داده می شود و این مخاطب است که با توجه به فضای حاکم بر داستانک، باید قبل و بعد داستان را تصور و تخیل کند و همین طور نسبت به حوادث بعد از این قطعه، فکر کند. بنابراین اگر مخاطب جذب داستانک شود، قدرت تفکر و تخیل او به شدت به کار می افتد.

❖ بخش نویسندگی

۱. نویسنده «داستانک» می بایست در انتخاب کلمات و فضا سازی داستانش دقت بیشتری داشته باشد؛ لذا خلاقیت و قدرت پردازش داستان در این مصداق، بیشتر رشد می کند.
۲. در تابلو ها و دیوار نویسی ها می توان از داستانک های کوتاه استفاده کرد.

الف. تعریف:

در فرهنگ کوچک انگلیسی اکسفورد، رمان چنین تعریف شده است: روایت منثور داستانی با طول شایان توجه که در آن شخصیت ها و اعمال که نماینده زندگی واقعی اند با پیرنگی که کمابیش پیچیده است، تصویر شده اند.

فرهنگ لوین:

روایت منثور داستانی که سروکارش با ماجراها و احساسات آدم های خیالی و تصویری است به این منظور که از طریق توصیف عمل و فکر، گوناگونی های زندگی و شخصیت آدمی را تصویر کند.

ب. ویژگی ها:

۱. گزارش لحظه به لحظه و تفصیلی یک داستان
۲. عینی و واقعی جلوه دادن سوژه های غیر واقعی و ارائه تصویری دقیق و ملموس از سوژه های واقعی
۳. داشتن شخصیت های داستانی متعدد
۴. پیچیدگی بیشتر آن نسبت به داستان، به دلیل قرار دادن شخصیت داستان در موقعیت های متعدد

ج. ظرفیت های تربیتی:

❖ بخش کتابخوانی

خواننده ی رمان، آنرا مشق زندگی خود در آینده می پندارد و کاملاً خود را بجای بازیگران داستان می گذارد؛ لذا تاثیر گذاری آن بر روی مخاطب رمان خوان، به مراتب بیشتر از مصادیق دیگر است.

❖ بخش نویسندگی

۱. رشد نویسندگی برای دوستانی که به ادبیات و هنر نویسندگی علاقه مند هستند.

۲. یک رمان نویس موفق می بایست پیکره اصلی داستان را در سرتاسر آن حفظ کند. شخصیت افراد را به موقع ظهور و بروز دهد و حوادث رمان را تا حد امکان منطقی و قابل باور به تصویر بکشد؛ لذا چند اثر مثبت در رمان نویس ناخودآگاه رشد می یابد:

✓ تفکر خلاق

✓ قدرت تحلیل و علت یابی حوادث

✓ نظم فکری و انسجام افکار

✓ تیز هوشی و هنرمندی در بروز به موقع افکار

✓ هنر تصویرسازی و پردازش ذهنی

✓ حفظ تعادل بین آرمان و واقعیت (آرمان گرایی در عین واقع گرایی)

✓ و ...

د. آسیب:

این قالب همه پسند نیست. بیشتر کتابخوان ها ترجیح می دهند به علت هزینه های خرید و وقت مطالعه و نیز کم حوصلگی خودشان، از داستان های کوتاه استفاده کنند. در بخش نویسندگی هم نوشتن یک رمان کار ساده ای نیست و اگر در یک مجموعه فرهنگی بخواهیم رمان نویس تربیت کنیم، ثمره چندانی نخواهیم داشت.

الف. تعریف:

یکی از اقسام دوگانه کلام است در مقابل نثر که در ساده ترین تعریف، آن را کلامی اندیشیده همراه با وزن و گاه قافیه دانسته اند.

ب. ویژگی ها:

۱. تخیل و احساسات لطیف موجود در شعر
۲. بیان کنایی و تمثیلی حقایق و معارف
۳. آهنگین بودن و کشش ذاتی شعر
۴. راحت تر از یک نثر حفظ می شود
۵. تصویر سازی متن

ج. ظرفیت های تربیتی:

❖ بخش کتابخوانی:

۱. قالبی غیر مستقیم برای انتقال مفاهیم دینی و نیز تاثیر گذاری رفتاری
۲. آشنایی با کلمات مرادف، کنایه های لطیف، استعاره ها و مجازات

❖ بخش نویسندگی:

۱. جوشش لطافت ممدوح برای مومن (بیشتر علما اهل شعر و شاعری بوده اند)
۲. پر کردن خلا شاعران متعهد و انقلابی در جامعه (البته این ظرفیت در قالب های دیگر هم وجود دارد)

الف. تعریف:

نوعی از داستان کوتاه است که در آن درس یا نکته ای اخلاقی نهفته است. این درس یا نکته بیشتر در پایان حکایت بر خواننده آشکار می شود.

ب. ویژگی ها:

- ✓ بیشتر حکایت های "قابوس نامه" و "گلستان" سعدی و بعضی از قصه های "کلیه و دمنه" و "مرزبان نامه" و "جوامع الحکایات" از نوع حکایت های اخلاقی است.
- ✓ شخصیت های حکایت آدمها، حیوانات یا اشیای بی جانند. زمانی که حیوانات شخصیت حکایتند، مانند انسان ها سخن می گویند و احساسات انسانی از خود نشان می دهند.
- ✓ بیشتر در حکایت با استعاره از اشیا و یا حیوانات، نابخردی انسان در رفتار و منشش به وی نشان داده می شود. گاهی حکایت آکنده از طنز یا هزل است.

ج. ظرفیت های تربیتی:

❖ بخش کتابخوانی

۱. همانطور که از سابقه این قالب روشن است، هدف و غایت آن ترویج اخلاق و انسانیت در جامعه است.
۲. آشنایی با زبان کنایه و استعاره، برای درک غیرمستقیم و نیز انتقال غیرمستقیم معارف و اخلاقیات.
۳. ارتباط با میراث کهن ادبی. (برخی مخاطبین به شعرها و نظم های کهن علاقه ندارند، ولی حکایت های شیرین و ساده ی این آثار برای آنها جذاب و دلنشین است)

❖ بخش نویسندگی

۱. منحصر نشدن استعداد قلمی نوجوانان در ادبیات و قلم فرسایی امروزی و جدید. (غناى نویسنده به آشنایی او با میراث مکتوب و نیز شیوه های مختلف نویسندگی است)
۲. انس با تمثیلات و تشبیه های حکایت گونه، دقت و نگاه تمثیلی را در او تقویت می کند. در این فضا او بین اشیاء و حقایق عالم ارتباطی وثیق می بیند.
۳. قلم زدن در فضای حکایت های اخلاقی، ناخودآگاه در رشد اخلاقی شخص تاثیر دارد.

قالب افسانه

الف. تعریف:

به سرگذشت یا رویدادی خیالی از زندگی انسانها، حیوانات، پرندهگان یا موجودات وهمی چون دیو و پری و غول و اژدها اطلاق می شود که با رمز و رازها و گاه مقاصدی اخلاقی، آموزشی توأم است و نگارش آن بیشتر به قصد سرگرمی و تفریح خاطر خوانندگان انجام می گیرد.

ب. انواع

افسانه های موجود در زبان و ادب فارسی_همانند قصه های آن بسته به موضوع، سبک نگارش و تیپ قهرمانان شان، به انواع مختلف: عامیانه، ادبی، حماسی، عشقی، اخلاقی، مذهبی، ملی و با نامهای: کودکان، پریان، حیوانات و غیره تقسیم می شوند.

ج. ویژگی‌ها:

- ✓ افسانه‌ها هیچگاه مرجع ایمان و اعتقاد ملتی نیستند و صرفاً زائید خیالند و اغلب برای مشغول کردن و مسرت خاطر خوانندن و شنونده ساخته شده‌اند (بخلاف اساطیر که توأم با معجزات، معتقدان مذهبی بوده و مضامینی را در بردارند که از اتفاقات و حوادث واقعی سرچشمه گرفته است).
- ✓ افسانه قالبی است که کلیه ویژگیهای لفظی قصه را داراست با این تفاوت که عناصر خیالی و امور خارق‌العاده در آن زیادتر و قوی‌تر است.

د. ظرفیت‌های تربیتی:

۱. تقویت قدرت تخیل و پردازش‌های ذهنی
  ۲. برخی از مخاطبین که به داستان‌های تخیلی علاقه‌مند هستند، با خواندن افسانه‌ها به خواندن کتاب علاقه‌مند می‌شوند و از خواندن این سری کتاب‌ها لذت می‌برند.
- برخی از انیمیشن‌های معروف، به صورت کتاب به رشته تحریر درآمده‌اند. مواجه شدن با چهره مکتوب شخصیت‌ها، هم برای مخاطبین جذابیت دارد و هم اراده نویسندگی را در آنها تقویت می‌کند.

الف. تعریف:

مصدر مرکب و به معنای مثل زدن و مثل آوردن است. «مثل» گونه ای از بیان و سخنی کوتاه و مشهوری است که به قصه ای عبرت آمیز و داستانی پند آموز یا گفتاری نکته آموز اشاره می کند.

ب. ویژگی ها:

- ✓ استفاده از مثل، گفتار و نوشتار را زیبا می کند و از پراکنده گویی های فراوان و توضیحات خسته کننده جلوگیری می کند.
- ✓ بسیاری از مثل ها برگرفته از داستانی پند آموز و یا گفتاری از افراد نامدار، بزرگان و پیشوایان است.

ج. ظرفیت های تربیتی:

❖ بخش کتابخوانی

۱. خلاقیت زایی در مخاطب
۲. ایجاد زمینه تفکر (فهم ظاهر ضرب المثل ها و همچنین معانی عمیق نهفته در آن، نیازمند تفکر است)
۳. بیان نکات اخلاقی و پند آموز در قالبی جذاب و ساده

❖ بخش نویسندگی

۱. خلاصه و موجز نویسی و تمرین برای جلوگیری از اطناب در کلام
۲. برای نوشتن یک ضرب المثل خوب و جذاب، لازم است نویسنده هم مخاطب خود را خوب بشناسد و هم نسبت به سلائق جامعه و محیط خود آشنایی داشته باشد. بنابراین یک ضرب المثل نویس، مخاطب شناس و جامعه شناسی خوب است.

الف. تعریف:

بسیاری طنز را (Satire) از اقسام هجو می‌نامند، با این تفاوت که در طنز معمولاً مقاصد اصلاح طلبانه و اجتماعی مطرح است.

ب. ویژگی‌ها:

- ✓ طنز تفکر برانگیز است و ماهیتی پیچیده و چند لایه دارد. گرچه طبیعتش بر خنده استوار است، اما خنده را تنها وسیله‌ای می‌انگارد برای نیل به هدفی برتر و آگاه کردن انسان.
- ✓ جذابیت و فرح بخش بودن
- ✓ کوتاهی جملات و ایجاز،
- ✓ سادگی بیان،
- ✓ چینش خاص واژگان،
- ✓ استفاده از زبان محاوره،
- ✓ بیان اغراق آمیز

ج. ظرفیت‌های تربیتی:

❖ بخش کتابخوانی

۱. آموزش نقد غیر مستقیم و اصلاح معضلات اجتماعی
۲. طنز سالم، سلاح مبارزه با فرهنگ جوک گویی و هجو گویی

❖ بخش نویسندگی

۱. نویسندگان نوجوان، در چهارچوبی مدون می‌توانند از این قالب برای نقد منصفانه گروه‌ها و مجموعه‌های خود بپردازند. از طرف دیگر انتقاد پذیری طرف‌های نقد شده، در این بستر شکل و راه مشخصی پیدا می‌کند.

(توضیح: طنز یعنی بیان هنرمندانه و نقادانه کژی‌ها و نادرستی‌ها به قصد اصلاح و نه تخریب. طنز فاخرترین گونه شوخ‌طبعی‌ست، که گونه‌های دیگرش هزل و هجو و فکاهه‌اند. لطیفه‌ها عمدتاً از نوع فکاهه‌اند؛ اما آن‌جا که رنگ و بوی تمسخر قومی یا شخصی خاص می‌گیرند، به هجو متمایل می‌شوند.)

د. آسیب:

ابتدای کار و همچنین در اثناء برنامه می‌بایست چهارچوب اخلاقی طنز برای مخاطبان و طنز نویسندگان تبیین شود.

قالب سفرنامه

الف. تعریف:

سفرنامه، نوعی گزارش است که نویسنده در قالب آن مشاهدات خود را از اوضاع شهرها یا سرزمین‌هایی که بدان مسافرت کرده است شرح می‌دهد و اطلاعاتی از بناهای تاریخی، مساجد، کتابخانه‌ها، بازارها، بزرگان، آداب و رسوم ملی و مذهبی مردم، موقعیت جغرافیایی، جمعیت، آب و هوا، زبان اهالی، مناطقی که بازدید نموده است در اختیار خواننده می‌گذارد.

ب. ویژگی‌ها:

- ✓ نثر ساده و بدون تعقید
- ✓ تصویر کردن دقیق و ریز دیده‌ها

ج. ظرفیت های تربیتی:

بخش کتابخوانی:

۱. استفاده از نکات ریز نهفته در زندگی بزرگان و اسوه ها
۲. توجه به احوالات ایشان در سفر که بستر تغییرات و احوالات است

❖ بخش نویسندگی:

۱. سفرنامه نویسی دقت انسان و ریز بینی نویسنده را بالا می برد. او دیگر انسان سابق نیست که از کنار بسیاری از حوادث به راحتی عبور کند.
۲. نکات ریزی که در گذر زمان از یاد انسان می رود و شاید بتواند در آینده راهگشای خود نویسنده یا دیگران باشد، با سفرنامه نویسی حفظ می شود.

قالب زندگی نامه

الف. تعریف:

زندگی نامه یا بیوگرافی که به آن شرح حال، حسب حال، سرگذشت، گزارش و ترجمه احوال، تذکره حال، نیز گفته اند شامل نوشته هایی است که در آنها رویدادهای زندگی شخصیت هایی از مشاهیر دین و دانش و بزرگان ادب و سیاست شرح داده شده است.

ب. ویژگی ها:

از آنجا که خاطره نویسی و سفرنامه نویسی و زندگی نامه نویسی ادبی، با بیان احساسات و عواطف همراه است می توان آنها را جزو ادب غنایی محسوب داشت. ✓

ج. ظرفیت های تربیتی:

❖ بخش کتابخوانی

۱. آشنایی با احوالات و زندگی بزرگان و مشاهیر و الگوبرداری از نقاط قوت زندگی ایشان.
۲. با مطالعه دقیق زندگی بزرگان، زوایای ریز و پنهان اسامی نامدار در ذهن ما، آشکار می شوند و در برخی موارد، بتی را که از آنها در ذهن درست کرده ایم می شکنیم. یعنی نگاهی بی تعصب و واقعی به شخصیت آن بزرگ خواهیم داشت.
۳. در توصیفات کلی و مبهم از شخصیت ها، مثال های عینی از عملکرد آنها مشخص نمی شود؛ اما در زندگی نامه ما با مثال ها و رفتارهای ریز شخصیت ها در شرایط واقعی مواجه هستیم؛ مثلاً وقتی به ما می گویند فلان بزرگ سخت کوش و پر اراده بوده، حس خاصی به ما دست نمی دهد و در نتیجه چندان هم او را سرمشق والگوی رفتاری خود قرار نمی دهیم، اما وقتی کتاب «استاد عشق» پروفیسور حسابی را می خوانیم، ...

❖ بخش نویسندگی

۱. کسی که می خواهد زندگی نامه شخصی را بنویسد، باید چندین کتاب درباره وی را مطالعه کند. با نزدیکان و خانواده و دوستان او نشست و برخاست کند. محل زندگی و کار او را از نزدیک ببیند و... در نتیجه با شخصیت او انس پیدا می کند و چندین برابر افراد عادی، از نقاط قوت و ضعف آن شخصیت باخبر می شود.

قالب خاطره نویسی

الف. تعریف:

خاطره، یکی از انواع ادبی و شکلی از نوشتار است که نویسندگان در آن، صحنه‌ها یا وقایعی را که در زندگی‌اش روی داده و در آنها نقش داشته یا شاهدشان بوده است، شرح می‌دهد.

ب. ویژگی‌ها:

- ✓ خاطره نویسی یکی از عام‌ترین و صمیمانه‌ترین راه‌ها برای انتقال حس به وسیله نوشتن است و هر کس می‌تواند با رعایت اصولی ساده و قواعدی محدود، به ساده‌ترین شکل، اتفاقات مهم زندگی خود را ثبت کند.
- ✓ زبان ساده نوشته و نثر خودمانی آن

ج. ظرفیت‌های تربیتی:

❖ بخش کتابخوانی

- ۱. استفاده از تجربیات اشخاص
- ۲. شناخت تغییرات روحی و اعتقادی و ... کسی که خاطراتش نوشته شده است.

❖ بخش نویسندگی

۱. در مصاحبه با استاد امیرخانی ایشان به نکته جالبی اشاره فرمودند؛ خاطره نویسی راه خوبی برای خودسازی است؛ چرا که وقتی به گذشته برمی‌گردیم مشکلات و نواقص فکری و رفتاری خود را بهتر و روشنتر می‌بینیم.
۲. یکی از ساده‌ترین قالب‌ها برای شروع قلم‌فرسایی و نویسندگی.

الف. تعریف:

نمایشنامه متنی است که نمایش از روی آن خوانده، تمرین و اجرا می شود.

ب. ویژگی ها:

- ✓ هر قسمت از نمایش را " پرده " گویند. هر پرده هم ممکن است به قسمت های کوچکتری تقسیم شود که با روشن و خاموش شدن نور اعلام گردد که به هر قسمت یک " صحنه " گویند.
- ✓ حادثه پردازی در طرح اصلی نمایشنامه (چکیده ماجرا و حوادث) باید ترکیب صحیح و منطقی داشته باشد و در پیشبرد متن تأثیر بسزایی داشته باشد. ترکیب حوادث به مفهوم تقدم یا تأخر قایل شدن برای سیر حوادث یا زنجیر وقایع در نمایشنامه است.
- ✓ قهرمانان و اشخاص تعیین شده در متن نمایشی که عامل حوادث و وقایع هستند یا حوادث و وقایع بر آنها استوار می شود، نیز می بایست با دقت بیشتری در طرح اصلی قرار گیرند و نقش هر یک با محاسبه ای مشخص تعیین شود.

ج. ظرفیت های تربیتی:

❖ بخش نویسندگی

۱. در برنامه های گروهی مثل جُنگ و یا اجرای تئاتر، حتما باید برای تئاتر و نمایش، نمایش نامه بنویسند.
۲. در لایه های درونی یک نمایش، یک تاثیر ناخودآگاه نهفته است. نقش هایی که هر یک از ما در اجتماع واقعی هر روزمان، با آن سروکار داریم، ولی از ویژگی ها و تاثیرات آن غافل هستیم، در نمایش آشکار می شوند. در نمایش ما تمرین می کنیم که هر کسی باید نقش خود را در جامعه خوب ایفا کند.

الف . تعریف:

متن ادبی ترجمه دکلمه واژه فرانسوی است که از **deklama** گرفته شده است. منظور از آن "خواندن شعر یا نثر ادبی با صدای بلند و آهنگ مناسب و با حالت‌های خاص به منظور القا کردن محتوا و مضمون کلام به شنونده مطابق کلام" است.

ب. ویژگی‌ها:

- ✓ دکلمه یک امر کاملاً فنی است. هرکس نمی‌تواند به آن دسترسی داشته باشد.
- ✓ دکلمه تنها خواندن نیست بلکه خواندن + آوای رسا + آهنگ مناسب + ژست مناسب + حالت‌های خاص + داشتن حرارت و احساس مناسب می‌باشد.
- ✓ دکلمه خوان، نمی‌تواند بدون درک معنا یک شعر را درست بخواند. فهم معنای یک شعر نخستین قدم برای دکلمه‌ی خوب است.
- ✓ در یک دکلمه خوب، شعر یا نثر، بصورت زیبا برای مخاطب و شنونده به تصویر کشیده می‌شود.
- ✓ شعر از لحاظ عاطفی به شکل‌های گوناگون خوانده می‌شود. بعضی شعرها را باید شاد خواند و برخی دیگر را غمگین.

ج. ظرفیت‌های تربیتی:

۱. استفاده از دست آوردهای نویسندگان نوجوان در مراسمات رسمی و مناسبت‌ها
۲. تمرین فن خطابه و القای متن
۳. تمرین ارتباط روحی و احساسی با یک متن یا شعر

الف. تعریف:

نگارش پیامی کتبی به یک شخص یا موسسه بنابر ضرورت اجتماعی را «نامه نگاری» گویند.

ب. ویژگی ها:

- ✓ اگر در نامه دقت به خرج رود و افکار و احساسات نویسنده در آن به خوبی منعکس شود، **جنبه ادبی** به خود می گیرد، چنان که بسیاری از نامه هایی که هنرمندان و نویسندگان و بزرگان تاریخ نوشته اند امروزه جزء آثار ادبی به شمار می رود.
- ✓ نامه ای که شخص می نویسد معرف **شخصیت، فرهنگ، ادب، اندیشه، ذوق و سلیقه** اوست.
- ✓ اثری که نویسنده نامه در مخاطب می گذارد باید همان اثری باشد که شخصیت خود او می گذارد و حتی در بسیاری موارد تاثیر نامه از نفوذ کلام و اثر شخصیت قوی تر است. زیرا نامه از سر آگاهی بیشتر و با دقت و مراقبت نوشته می شود، در حالی که **گفتار** به خاطر شرم حضور یا آگاهی نداشتن گوینده برای مقابله و گفتگو با اشخاص، ممکن است تاثیر لازم را در شنونده و مخاطب نکند.

ج. ظرفیت های تربیتی:

❖ بخش نویسندگی

۱. تمرین نگارش نامه رسمی
۲. بیان برخی مطالبی که رو در رو با مربی یا والدین و یا دوست خود نمی تواند بگوید.
۳. تمرین رعایت ادب و احترام در عین انتقاد و یا گلایه

کلام آخر

- انشاء الله در کتابچه دوم به برخی راهکارها جهت جذاب سازی فعالیت های کتاب خوانی خواهیم پرداخت.

و السلام علی من اتبع الهدی

محسن بختیاری

پاییز ۱۴۰۲

تهران، خیابان ولیعصر، تقاطع زرتشت غربی،
سازمان تبلیغات اسلامی، طبقه دوم، سازمان صدا

https://eitaa.com/ahleghalam_ir

